

Napsal Antonín Machát

(E*forum, 15. 06. 2023)

Ač Dunaj pramení v Německu a v dalším toku teče německými zeměmi Rakouska, nelze o něm říci, že je to řeka německá. Stejně nejde říci, že by to byla řeka maďarská nebo slovanská. Dunaj je řeka mezinárodní, jest to veletok evropský, neboť protéká nebo se dotýká sedmi států.

Osudy těchto národů byly a jsou spojeny s touto řekou, jak tomu nasvědčují i houževnatá jednání státníků, usilujících, aby na Dunaji opět zavládly snesitelnější poměry, především hospodářské. Nevěřím, že to bude jako v té písni Nibelungů, kdy „z Melku přinášeli v rukou mnohou zlatou nádobu, naplněnou vínem, hostům na cestě, a vítali je...“, ale věřím, že se poměry, především hospodářské, změní na prospěch všech národů, při Dunaji sídlících.

Dunaj není sice už zatahován řetězy loupeživých rytířů, kteří odnášeli z lodí, co se jim hodilo, ani nemusí kapitáni dunajských lodí každých pár kilometrů platit mýto vladařům, zemím, městům, klášterům či soukromníkům. Také nejsou cestující přepadáváni a olupováni, i když se mohou vykázat od svého zeměpána řádně vystavěným a ověřeným glejtem. Ale bohužel musí míti pasy, kterých lze jen s obtížemi a vydáními získat, nemluvě o starostech s vízem sousedících států a prohlídkách, jimž se musí cestou každý několikrát podrobit. A cla, státy zavedená, stále zvyšovaná a rozšiřovaná téměř na veškeré druhy zboží, škrtí plavbu po Dunaji tou měrou, že dunajské paroplavební společnosti pracují se škodou, ač jsou státy bohatě subvencovány. Komu to prospívá? Všelijaká omezování a ztěžování plavby a dopravy po Dunaji dostoupila zajisté svého vrcholu, takže v zájmu států a národů při Dunaji obývajících je nutno přikročiti k jejich zrušení a dojít k rozumné přátelské dohodě, důstojné svobodných národů. Vždyť až příliš jasně se ukázalo, že cla jsou dvojsečnou zbraní, která sice může poškodit souseda, leč ani vlastník nevychází při tom beze škody.

Dunaj je dnes heslem, které má vésti k semknutí států a národů, při tomto veletoku sídlících. Největší překážkou tohoto hospodářského semknutí je strašák monarchismu. Haraší touto zrezavělou zbraní lidé, kteří zavírají oči před skutečným stavem věcí, který se nedá odstraniti ani sebeřinčivější frází. Hospodářská tíseň si dříve nebo později vynutí, aby po zajištění politické svrchovanosti došlo k opravdovému sblížení a dorozumění národů. Žádný stát není nyní soběstačný, ani tak velký stát, jakým je Německo. Toto poznání si razí poněmáhlu cestu i do těch kruhů, které se do nedávna domnívaly, že jejich vírou nelze otrásti.

Potom, až bude odstraněno všecko, co hospodářsky život na Dunaji rdousí, přilnou všichni: Němec, Rakušan, Čechoslovák, Maďar, Srb, Bulhar i Rumun tím více k našemu Dunaji, který chce sloužit a být prospěšný všem.

Potom, v dobách oddechu, budeme se svobodně toulat podél této mohutné, velebné řeky, která nám do kroku bude zpívat svoji věčně krásnou, nesmrtelnou píseň. Vždycky nám bude Dunaj nový, stále jiný, i když jsme jej třeba stokrát viděli. Budeme se při tom opájet vzduchem a sluncem, které hlavu rozpaluje stejně jako mladé víno vachavské.

A při Dunaji si bohdá podají svobodní národové ruku, aby si připomenuli i svoji povinnost k lidstvu a k evropské kultuře.

*Tento vpravdě idylizující hymnus na „mohutnou řeku, která určovala dějiny lidstva“ umístil na závěr své knihy **Dunaj** z roku 1935 **Antonín Machát**, dnes takřka neznámý kulturní a osvětový pracovník, sociálně demokratický politik, publicista, historik české vídeňské menšiny a prozaik. Pocházel sice z moravské Lomničky, po vyučení typografem byl ale stranou povolán do Vídně, kde se stal v roce 1911 ředitelem Lidové tiskárny (sídlila v pátém okrese na Margaretenplatz 7), kterou vedl až do jejího násilného zastavení o jedenatřicet let později. Jak již bylo uvedeno autorem této biografické poznámky na jiném místě (v inventáři archivního fondu A. Macháta v LA PNP), Machát se okamžitě zapojil do osvětového, charitativního (České srdce) a kulturního života české menšiny a již tehdy si získal respekt a přátelství řady Vídeňanů a Vídeňanek napříč politickým a národním spektrem. Přispíval do sociálnědemokratických Dělnických listů, Průkopníku svobody, Pravdy, ale i Vídeňského deníku, majícího své čtenáře převážně mezi úředníky a živnostníky. Po zániku monarchie se ve zvýšené míře společensky a politicky angažoval ve školském spolku Komenský, v němž byl od 1924 jednatelem, poté do 1938 starostou, v roce 1919 byl zvolen za sociální demokracii do dolnorakouského zemského sněmu a vídeňské městské rady, kde působil ve školní sekci jako obecní rada pro školy s českým vyučovacím jazykem. Po zavraždění kancléře E. Dollfusse byl krátce v dubnu 1934 internován v táboře ve Wöllersdorfu, poté mohl ve své vydavatelské a publicistické činnosti do jisté míry pokračovat. Po tzv. anšlusu byl opakovaně vystavován šikaně místních orgánů státní správy a gestapa (1941, 1944). V průběhu války odolal i nátlaku přihlásit se k německé národnosti. Po ukončení druhé světové války se opětovně zapojil do politického a kulturního života – už jako československý občan byl poslancem československého Prozatímního národního shromáždění, přednostou odboru předsedy vlády; aktivně se podílel na reemigraci rakouských krajanů do vlasti (1947–49 v Reemigrační kanceláři rakouských Čechů), byl činný v různých charitativních aktivitách ve prospěch rakouských sociálních demokratů, lužickosrbských dětí apod., do 1948 vykonával funkci předsedy školského spolku Komenský. Již v prosinci 1946 byl však při reorganizaci úřadu předsedy vlády propuštěn. Po definitivním přesídlení do Prahy a neúspěšném lavírování po změně poměrů v únoru 1948 a následném zániku sociální demokracie definitivně skončilo jeho veřejné působení. Několikrát se pokusil – neúspěšně – vydat připravené knihy*

o české vídeňské menšině, vzpomínky či antologie epigramů, občas spolupracoval se zahraničním vysíláním Československého rozhlasu a psal do periodik Československého ústavu zahraničního (Krajanský kalendář 1964). – Machát byl i literárně činný. Vydal několik beletrizovaných životopisů slavných vídeňských hudebníků (Beethoven, jak žil a tvořil, 2. rozš. vyd. 1939), Schubert, muzikant boží, 1941, cestopis Vídeň-Paříž-Vídeň (1938), průvodce Vídeňský hrad. Schönbrunn, Laxenburg (1939), své sloupky a fejetony z Vídeňského deníku shrnul do knihy Mimochoodem (ze čtyř svazků vyšel jen jeden díl v roce 1931). Záslužné, ač ne zcela spolehlivé jsou především jeho práce o historii české menšiny (Čechoslováci ve Vídni, 1931, Naši ve Vídni, 1946) a sociální demokracie ve svém dlouholetém působišti (Československé hnutí dělnické ve Vídni, in: Revoluce práce, 1938). Nedoceněna zůstává i jeho práce vydavatelská a redakční – vedle různých krajanských ročenek a kalendářů (Ročenka Čechů vídeňských, 1938–42; Kalendář československého lidu dělného v Rakousku, 1923–29?) vyniká beletristická edice Lidová knihovna vídeňská (cca 55 svazků) a časopis vídeňských českých dětí Útěcha (1922–41, s Annou Dvořákovou).

Kulturněhistorická topografie Dunaj, z níž jsme uvedli ukázky, podává jednak poučený výklad o historických a uměleckých realitách ve zvýšené míře na rakouském břehu (od Engelhartszellu až po Hainburg), text ale prozrazuje i autorovy zájmy politické a ekonomické. Svůj výklad o „kulturním a historickém významu Podunají“ rámuje především popisem jednotlivých lokalit, nápadně přitom upřednostňuje ta místa, dokumentující – dnes bychom řekli interkulturní – místa stýkání a potýkání u „starce-filosofof Dunaje“, ať už zmiňuje Pasov, Linec, Stein, Křemži, nebo ovšem Vídeň. Nepřehlédnutelné ovšem jsou četné, leckdy nepřímé odkazy na dobovou politickou situaci v austrofašistickém Rakousku a ovšem i na tehdy hojně diskutované návrhy o tzv. Dunajském paktu. Ten měl obsahovat všeobecnou politickou smlouvu jednak o nevměšování se do vnitřních věcí druhých států a o teritoriální integritě střeoevropských zemí. Tento návrh, počítající výhledově i s celní unií, se pokoušel reagovat na vzrůstající agresivní politiku nacistického Německa. Kvůli váhavému postoji zúčastněných stran a remilitarizaci Porýní na jaře 1936, vůči níž francouzská i britská vláda nijak zásadně neprotestovaly, zesílily rakouské i maďarské hlasy usilující o „dohodu“ s Německem a projednávaný projekt byl odložen ad acta. Za dva roky poté bylo Rakousko anektováno jako Východní marka, o půl roku později české Sudety a posléze i zbytek českých zemí...

Esejistickým a literárních kvalit Magrisova bestselleru (Danubio, 1986; 2. č. vyd. Dunaj 2010) nebo historickou fundovanost v českém prostředí méně známých knih Ernsta Trosta (Die Donau – Lebenslauf eines Stromes, 1980), resp. Michaela Weithmanna (Die Donau. Ein europäischer Fluss und seine dreitausendjährige Geschichte, 2. vyd. 2000) Machátova kniha jistě nedosahuje. Svým angažovaným a informovaným zájmem o rakouské kulturní dějiny a nepřehlédnutelnou aktuálností svého poselství – připomeňme, že dunajská delta se vlévá do Černého moře mezi rumunskou Tulceou a ukrajinským Izmajilem – je dobré si ji připomenout i dnes.

vp

www.ipsl.cz